

ББЛИДА

Списание на Българската библиотечно-информационна асоциация

Год. XIII, бр. 4, август 2023

онлайн

старопечатни
сборници с църковни
песнопения

забавно
лято в
библиотеките

годишна конференция
на ЕБЛИДА в
Люксембург

хибриден модел
в три словенски
библиотеки

Презентация за проекта BIBLIO

Участниците – библиотечни ръководители и специалисти от обществени, университетски и

Глобус

Три словенски библиотеки – пример за хибриден институционален модел

Петя Георгиева / p_georgieva@au-plovdiv.bg
Библиотека при АУ – Пловдив

Словения е малка европейска държава, но е сред най-посещаваните, тъй като туризмът е основен стълб на икономиката ѝ. Интересен факт е, че в тази малка страна образованието е на много високо ниво.

Един от най-красивите градове в Словения, разположен на река Драва, е Марибор – вторият по големина в страната. През 2012 г. е Европейска столица на културата. Сред уютната инфраструктура, лозовите масиви, Стария град, бароковия площад, където са старото казино, паметникът на чумата и кметството, уютни ресторанчета и кафенета, се намира Университетът на Марибор. Той допринася за славата на града не само с бляскавата си архитектура, но и със солидното си образование. Университетът е създаден като Висше търговско училище през 1959 г., а на следващата година са основани Технически колеж, Висше юридическо училище, Висше училище по агрономство и Висше училище по дентална медицина. През 1975 г. тези училища се сливат в един Университет, което го прави втори по големина в Словения. За първи ректор е назначен Владимир Браич, който заема поста два мандата до 1979 г. Централната сграда на Университета е построена през периода 1884 – 1889 като сграда на банка и девическо училище в неоренесансов стил. Днес тази сграда е културно-исторически

паметник, въпреки ремонтните дейности, които се извършват в нея в периода 1996 – 2000.

Университетска библиотека на Марибор

Сградата на Университетската библиотека на Марибор

Библиотеката на Университета на Марибор (Univerzitetna knjižnica Maribor – UKM) е втора депозитна библиотека в Словения. В нея се събира, организира и съхранява книжовното наследство

на словенската нация. В същото време насърчава и подкрепя интелектуалния растеж като осигурява свободен достъп до цялото писмено знание и информация, както и до педагогическата, научно-изследователската и артистичната работа в Университета на Марибор. Освен всичко това UKM е и учебен център, който обслужва образователния процес със своите колекции и услуги. Обучава потребителите си и насърчава информационната грамотност. Своята продуктивност и ефективност постига чрез използването на иновативни технологии и свързаните с тях програми. UKM съдейства за сътрудничеството и комуникацията с партньорски библиотеки, факултети, други образователни институции и местната власт. Тя се стреми да бъде адекватна на променящата се образователна и информационна среда и непрекъснато следи за ефективността на библиотечните операции. С всички тези дейности и функции тя е чудесен пример за налагането на хибриден институционален модел сред библиотеките.

През юни 2023 г. Университетската библиотека на Марибор чества своята 120-годишнина, като стана домакин на „Erasmus Staff Training Week for Librarians“ (ESTWL) и събра 28 библиотечни специалисти от 15 държави – Австрия, България, Германия, Гърция, Испания, Литва, Латвия, Полша, Португалия, Румъния, Словения, Сърбия, Турция, Хърватия и Чехия.

Програмата беше организирана така, че всички участници имаха възможност отблизо да се запознаят с хибридният модел на организация на работните библиотечни процеси: от използването на традиционни каталожни шкафове до електронни колекции и услуги; от книгохранилища до дигитални научни архиви и отворена наука; от книговезките дейности до издателска дейност и електронни издания; от интериорни дизайнерски решения за местата за четене и заемане на литература до удобни потребителски интерфейс приложения за самообслужване (self-service book borrowing and returning terminal).

Коя всъщност е Университетската библиотека на Марибор?

Своето начало UKM бележи още през 1903 г., когато 19 образовани хора в Марибор основават библиотеката на Историческото дружество на Slovensko Štajersko в Мъжката семинария. През първата година от създаването си библиотеката разполага с 312 библиотечни единици, инвентарна книга, азбучен каталог и правилник. През 1918 г. става публична депозитна библиотека и се изравнява с три видни библиотеки: Лицейската библио-

тека в Люблина, Националната библиотека на Белград и Университетската библиотека в Загреб. През 1922 г. тя вече получава статут на Учебна библиотека в Марибор и през следващите десетилетия на XX век нейният фонд активно подпомага научната и образователната дейност на изследователите и студентите в града. През 1961 г. е приет Законът за библиотеките и учебната библиотека става Централна библиотека на висшето образование в Марибор, като през 1970 г. е преименувана на Университетска и учебна библиотека в Марибор. Пет години по-късно тя става равноправен съучредител на Университета в града.¹

Жива верига за пренасяне на книгите в новата сграда

80-те години на XX век чертаят изключителен подем в информационно-технологично и инфраструктурно отношение за UKM. Библиотеката получава линия за интерактивна връзка с Компютърния център на Университета на Марибор. Закупена е компютърната система VAX 8800, която по това време е най-мощната в Словения. Започва интензивно въвеждане на данни за потребителите и на съкратени библиографски описания на монографични издания в базата данни. UKM става първата библиотека в страната, която използва софтуер, разработен от Компютърния център на Университета на Марибор в сътрудничество с библиотекарите на Университетската библиотека за компютризиране на заемането. Използва се първата версия на каталога OPAC. Разработва се система за библиографски записи (стандарт UNIMARC).

В същото време започва строежът на новата сграда на библиотеката, като преместването в нея на целия фонд става чрез „жива верига“. През 1988 г. новата модерна библиотечна сграда е факт.

През 90-те години на XX век продължава автоматизирането на библиотечните процеси, като е

¹ Univerzitetna knjižnica Maribor: History: Our library in years [онлайн]. Достъпно от: <http://ukm.um.si/en/content/history>

въведено автоматично преброяване на сигнатури и инвентарни номера, подобрена е концепцията на библиотечно-информационната система на Университета в Марибор и е въведена единна карта за всички библиотеки на Университета.

През 1995 г. е създаден Информационният център на Британския съвет (ICBS). Университетската библиотека в Марибор въвежда мрежата CD-ROM Ultraset, чрез която има директен достъп до колекции от данни на CD-ROM.

През 2003 г. Библиотеката отбелязва 100-годишнината от основаването си като централна библиотека на Университета на Марибор, научна библиотека за Марибор, архивна библиотека за всички библиотечни материали, произведени в Словения и регионална краеведска библиотека за Марибор или Североизточна Словения.

Разрастват се електронните ресурси и възможностите за достъп до тях, включително и отдалечени в режим 24/7. За целта през 2013 г. е открита читалнята Maribor ČUK, с която много се гордеят, тъй като потребителите могат да я ползват 24 часа на ден („Open until midnight-day and night reading room“). На същия принцип работи от 2017 г. и дигиталният репозиториум².

Читалнята Maribor ČUK

Статистически данни и словенската библиотечна система

Домакините на „Erasmus Staff Training Week for Librarians“ – главните библиотекари Mateja Borak и Renata Močnik, както и директорът на UKM, Dunja Legat, много подробно разясниха исторически важни факти за библиотеката, статистически данни,

базисни услуги и структурата на словенската библиотечна система (Табл. 1 и Табл. 2).

Всички показатели за 2022 г. кореспондират успешно както с услугите, които се предлагат от UKM, така и с нейната библиотечно-информационна система (Фиг. 1), наричана KISUM. Тя включва 12 факултетни библиотеки, като всяка една е административно-организационна единица на съответния факултет.

Физически те не са много далече от Централната библиотека, чиято сграда е близо до Ректората. Чрез свързването на Централната библиотека с факултетните, KISUM се доближава до модерен модел, в който всички библиотеки в университета са функционално свързани, а ролята ѝ на публична и втора депозитна библиотека в Словения, я превръща в идеален пример за хибриден институционален модел, който все повече ще става актуален.

Фиг. 1. Библиотечната система на UKM

Интерактивна дъска със специализиран софтуер по анатомия

² RepozitorijUKM [онлайн]. Достъпно от: <https://dr.ukm.um.si/index.php>

Служители		Работа с читатели		Други дейности	
брой	работни часове	посещения	посетители	събития	курсове за информационна грамотност (IL) – бр. участници
82	5095	195 810	7611	59	4532

Таблица 1. Статистически данни за 2022 г.

Библиотечен фонд		Електронни ресурси		
общо	заети материали	е-книги	е-списания	бази данни
1 246 637	142 700	3 458 313	43 505	75

Таблица 2. Статистически данни за бази данни за 2022 г.

От всички факултетни библиотеки имаме възможност да посетим тази на Факултета по медицина и имаше защо. Отличава се с модерно инфраструктурно решение с обособена зона за четене, приличаща на аквариум със специална вентилация, естествена слънчева светлина и е шумоизолирана. За обучението по анатомия е осигурена интерактивна дъска със специализиран софтуер, както и симулационна зала, в която студентите се учат и изпитват.

Електронни ресурси, отворена наука и отворен достъп

Всички библиотеки от системата използват електронния каталог на словенските библиотеки – COBISS+, чрез който дават достъп до обединени библиографски и каталожни бази данни, както и използването на локален каталог, какъвто е COBISS+UKM. Потребителите имат достъп и до специализирани бази данни на системата COBISS – COLIB, CORES, CONOR, ELINKS, SGC.

COBISS е кооперативна онлайн библиографска система, която се популяризира през 1991 г. от Института по информационни науки на Университета в Марибор (IZUM)³. IZUM от своя страна е създаден през 1990 г. като междурегионален координационен център за изграждане на бази данни за научни и академични библиотеки. През 1992 г. става самостоятелен и се отделя от Университета, в чиито рамки остава отделът RCUM с основна цел развитие и поддържане на компютърната и комуникационна инфраструктура в Университета.

Един от най-мощните суперкомпютри в Словения се управлява в IZUM. Това е HPC Vega, който дава възможност за сътрудничество на словенски и европейски учени в международни проекти. Благодарение на високите си изчислителни операции той поддържа много изследователски дей-

ности в различни области на науката, публичния сектор и индустрията. Отдел само от 6 човека в IZUM управлява HPC Vega, което е изключително впечатляващо, имайки предвид работата, която се извършва. В същото време разбираме, че качественят човешки ресурс е много по-производителен и по-ефективен от количествения му еквивалент, особено ако говорим за „остро“ навлизане на ИКТ в библиотечните дейности в съвременния век.

Презентация за суперкомпютъра HPC Vega

Колегите от UKM споделиха, че в Словения COBISS.SI се използва от 927 библиотеки, но статистическите им данни включват само Националната библиотека, както и 84 академични, 135 специални, 62 публични, 48 училищни и 10 словенски библиотеки в чужбина. Сред държавите, които ползват COBISS+ чрез IZUM, са Албания, Босна и Херцеговина, България, Косово, Северна Македония, Сърбия, Черна Гора.

Информационната библиотечна инфраструктура на UKM включва не само базите данни на COBISS, но и наукометричните Web of Science и SCOPUS, Националния портал за отворена наука, бази данни на отворен достъп (OAPEN, DOAJ,

³ Institut informacijskih znanosti, Maribor [онлайн]. Достъпно от: <https://izum.si/en/home/>

DOAB, Science Open), система за детекция на плагиатство, репозиториум на UKM, discovery service UM:NIK, както и много други електронни ресурси, подредени в азбучен ред на уеб страницата на библиотеката.⁴ Всички те бяха подробно описани от Bojan Oštir, съветник по електронните ресурси в UKM.

Отдалеченият достъп до електронните ресурси се осъществява чрез потребителско име и парола, което се дава на всички потребители с валидна читателска карта.

Университетската библиотека на Марибор има добре изградена публикационна дейност, като подкрепя отворената наука и публикуването на отворен достъп (ODPRIMO:UM)⁵. Цифровата библиотека (DKUM) е институционалното хранилище на Университета и подпомага достъпа до неговите научни резултати. Включва дипломни работи и дисертации от 2010 г. DKUM е част от Националния портал за отворена наука и е свързан със системите COBISS.SI и SICRIS. Той е включен в много други портали, агрегатори и търсачки, като DART-Europe, OpenAIRE, OpenDOAR, ROAR, BASE и др., като е съвместим с указанията на OpenAIRE.

UKM осигурява годишни абонаменти за достъп до електронни списания, като това правят и отделните факултети. Друга форма за абонамент е чрез Словенската агенция за изследвания и иновации (The Slovenian Research and Innovation Agency – ARIS) – независима организация с публично финансиране, която насърчава научните изследвания и тяхното приложение.

Едни от най-големите лицензи за ползване и достъп до качествена литература UKM осъществява с Elsevier, Wiley, Springer, Taylor and Francis, които са изключително полезни за научно-изследователската работа.

Библиотечни услуги и физически пространства

Интересен факт е, че UKM продължава да използва и традиционните си каталози, каквато е практиката и в много български библиотеки. На година отчитат 3000 библиографски записа като резултат от ретроконверсия, като 30% от всички записи са на каталожни картички. Така и чрез каталожните картички се прави търсене на материали от библиотечния фонд. Има обаче един особен про-

фесионален сантимент в тези традиционни каталози, които привличат библиотечното око и ни казват, че все още нищо не е само и на всяка цена дигитално, електронно, виртуално. Както, когато видим пълните стелажи с книжни материали, ни се иска да използваме често термина „де визу“, който ни напомня, че преди всичко сме пазители на книжовното наследство.

Като втора депозитна библиотека отчитат 18 000 инвентирани библиотечни документа на година. Освен това UKM съхранява различни специални колекции, достъпни на място или онлайн, които са описани подробно на уеб страницата на библиотеката. Подкрепяща образователните програми в Университета е колекцията на Европейския документален център, предоставящ достъп до документи на ЕС. Музикалната и филмовата култура се популяризира чрез специална колекция. Библиотеката на Рудолф Майстер, поет и генерал включва 5970 редки и ценни издания, които са събирани от него и дарени от семейството му. Д-р Власта Ставбар, завеждащ библиотеката показва част от редките издания от 1877 и 1808 г.

Книговезницата в библиотеката

Да обърнем поглед и към физическите пространства в UKM, която разполага с 463 читателски места, както и специални места за индивидуално четене и обучение. От презентацията на Borut Gaber, завеждащ административния отдел на Библиотеката, става ясно, че UKM се простира на площ от 11 728 кв.м. на 6 етажа, от които 2 подземни, където са книгохранилищата, както и таван, и гараж. Библиотеката разполага с 2 служебни коли.

⁴ Univerzitetna knjižnica Maribor: Collections /Electronic sources [онлайн]. Достъпно от: <http://ukm.um.si/elektronski-viri>

⁵ Univerzitetna knjižnica Maribor: Raziskovalni vodiči: ODPRIMO:UM [онлайн]. Достъпно от: <https://libguides.ukm.um.si/odprimoUM>

Лекционните обучения по ESTWL се провеждаха в Зала „Глейзър“ на Библиотеката, която е оборудвана с 97 места, 15-инчов лаптоп, свързан към компютърната мрежа на UKM, достъп до интернет, проектор ViewSonic с FullHD (1920x1080 резолюция), монтиран под тавана, HDMI или VGA връзка между лаптоп и проектор, 16:9 екран, озвучаване чрез смесителна маса с възможност за запис, 2 микрофона на масата, микрофон на катедрата, 1 ръчен безжичен микрофон, безжична мрежа.

Читалните зали са 5, изключително комфортни с релакс зони, съобразени с нуждите на четящите. Една от читалните е посветена на публициста Павло Търнър, който е завещал значителна част от книжния си фонд на Библиотеката. Читалнята за вестници се намира на втория етаж и е с 230 читателски места. Предлага 2300 периодични издания, както и множество електронни. Възможно е картографиране чрез 4 микрочетеца и сканиране на материалите.

Читалнята за вестници

Читалнята за самостоятелна работа (Study room) се намира на третия етаж и предлага 20 самостоятелни работни читателски места, като 4 са специално оборудвани с DVD плейър, Blu-ray плейър, компютри със слушалки. Предимството да се използват „учебни клетки“ в читалните е свързано със спокойствие при подготовка на магистърски тези или дисертационни трудове. На същия етаж е и голямата читалня с 177 места, която разполага с 24 самостоятелни „учебни клетки“. Най-атрактивната и посещавана читалня, която се намира на приземния етаж на UKM, е Читалня ŠUK, която има 40 места и се ползва предимно вечер, тъй като работи до полунощ и разполага с кафене.

Заемането на литература и ползването на библиотеката не е безплатно. Таксите са различни за студенти, граждани или ученици. Въведена е унифицирана идентификационна карта за целия Университет, която е една за студентите и служителите и отделна за външни потребители. Сред платените услуги е и междубиблиотечното заемане както за материали от страната, така и за такива от чуждестранни библиотеки.

Поръчани материали могат да се вземат от UKM в ŠUKomat по всяко време и всеки ден. Поръчка може да се прави онлайн и чрез инсталиране на мобилното приложение Direct4.me се показва етикетът на чекмеджето с поръчката и се отключва със сканиране на QR код. Ако потребителят не ползва това приложение, може чрез SMS да получи инструкции за отваряне на чекмеджето. През 2015 г. започва въвеждането на RFID технологията в библиотечните дейности, което завършва през 2021 г., а през 2022 г. е инсталирана машина за самостоятелно обслужване (self-service machine).

UKM не забравя и своите потребители със специални потребности. Разрешено е на слепи или частично зрящи да влизат с куче придружител в сградата, като асансьорите имат надписи на Брайлов шрифт, осигурява се лупа или ползване на скенер Bookeye. За хората с увреден слух е наличен индукционен контур за наблюдение на събитията, а след предварителна уговорка може да се осигури преводач от Асоциацията на устните преводачи.

Библиотечните специалисти предлагат помощ при информационно търсене с помощта на тематични ръководства, изработени с LibGuides и LibCal, а също и услугата „Попитай библиотекаря“ и изготвят персонални библиографии в системата COBISS.SI (Osebnе bibliografije)⁶. Една от основните ѝ функции като университетска библиотека е да организира обучения, повишаващи информационната грамотност на своите читатели. Модулите за студенти⁷ са достъпни от уеб страницата на UKM с тематична насоченост търсене и етично използване на източници, научна комуникация, как се пише дисертация и общи указания за ползване на библиотечните ресурси. Обученията за гражданите включват културна и художествена грамотност как се прави филм и училище по актьорско майсторство.

Всички функции на Университетската библиотека са вплетени в основната ѝ мисия да информира

⁶ COBISS: Osebnе bibliografije [онлайн]. Достъпно от: <https://bib.cobiss.net/biblioweb/search/si/slv/conor>

⁷ Univerzitetna knjižnica Maribor: Raziskovalni vodiči: Ponudba izobraževalnih modulov za študente [онлайн]. Достъпно от: <https://libguides.ukm.um.si/izobrazevanje>

ра, образована и съхранява книжовно и културно наследство денонощно. Светещата ѝ читалня, пълна с ползватели и вечер, дава надежда, че чрез разумно и модерно мислене библиотеките могат да налагат традиционните си дейности в съвременния човешки свят по най-мекия начин, така че да оцелеят в среда на „изкуствен интелект“.

Градска библиотека на Марибор

Освен Университетската библиотека на Марибор отблизо се запознахме и с дейностите на две други библиотеки.

Едната е Градската библиотека на Марибор⁸, която се намира на втория етаж на търговски център, където нищо неподозиращите минувачи всъщност се озовават пред нейните врати. Тя изпълнява ролята на обществена библиотека с организирането на различни събития като Приказан ден с приказно училище, Приказна вечер за възрастни, Азбука на четивната грамотност и насърчаване на четеното сред спортисти. Осигурява и мобилни колекции до различни обществени институции. Мариборската библиотека получава награда за проекта си Podcasts ABC of reading literacy като иновативен начин за повишаване на осведомеността сред библиотекарите и широката общественост.

Входът на Градската библиотека на Марибор

Обществена библиотека на Птуј

Библиотеката в най-стария град в Словения – Птуј е създадена преди много години като библио-

тека и музей, което напомня за началото на Пловдивската библиотека и Музей (днес РНБ „Иван Вазов“ и Регионален археологически музей). Носи името Иван Потрч (Knjižnica Ivana Potrča, Ptuj)⁹ и е една от най-големите обществени библиотеки в Словения. Помещава се в красива, уютна и масивна сграда, в която има експонирани археологически разкопки. Фондът ѝ се състои от 350 000 единици и има над 12 000 посетители годишно. Освен разнообразния фонд, достъпа до различни електронни ресурси и богата колекция от оригинални инкунабули, материали от XV век и други ценни издания, впечатление прави „Пътуващата библиотека“, т.нар. Bibliobus, който посещава 16 общини и има 53 спирки. В него се съхраняват 50 000 единици и се провеждат библиопедагогически уроци с приказки за деца.

Участниците в обучението в Библиотека „Иван Потрч“

Може да се каже, че Библиотека „Иван Потрч“ е също пример за хибриден институционален модел. Освен, че е модерна, тя е и културен паметник в центъра на един стар и с много духовност град. Традиционното четене и съвременният достъп до информация се преплитат естествено, без да се вмениява роля на изчезване на единия или другия начин за придобиване на знания.

Ключови думи: електронни ресурси, отворен достъп, словенски библиотеки, университетски библиотеки

⁸ Mariborska knjižnica [онлайн]. Достъпно от: <https://www.mb.sik.si/knjiznica-rotovz.html>

⁹ Knjižnica Ivana Potrča Ptuj [онлайн]. Достъпно от: <https://www.knjiznica-ptuj.si/>